

DANMARKS NATIONALINDKOMST I TREDIVERNE

FOREDRAG I NATIONALØKONOMISK FORENING
DEN 19. OKTOBER 1942.

AF VIGGO KAMPMANN

OPGØRELSEN af Nationalindkomsten er en Opgave, som har beskæftiget Økonomer og Statistikere langt tilbage i Tiden, men som ikke er mindre aktuel i Dag. Fra de krigsførende Lande indløber saaledes fra Tid til anden Meddelelser om, hvor stor en Del af Nationalindkomsten der beslaglægges af Krigsanstrengelserne, og Ønsket om at faa et totalt Udtryk for Nationernes økonomiske Virksomhed har medført Foretagelsen af talrige Undersøgelser og Opgørelser, der dog ofte har været indbyrdes afvigende baade med Hensyn til den bagved liggende økonomiske Teori og den anvendte statistiske Metode. Den store Vanskelighed ved Nationalindkomstopgørelser er netop at forene Teorien om, hvad der skal forstaas ved Nationalindkomst med de foreliggende Muligheder for at opgøre denne paa Grundlag af det tilstedeværende statistiske Materiale. I den nyere Tid er det statistiske Materiale ganske vist blevet bedre og mere omfangsrigt, men samtidig er Samfundets økonomiske Struktur blevet mere kompliceret, særlig Forholdet mellem den enkelte og det Offentlige, og dette har bidraget til, at Opgørelser paa Grundlag af de enkelte Indkomster bliver ufuldstændige. Desuden er de enkelte Indkomstangivelser ofte i sig selv mangelfulde, og ved Sammenlægningen opstaar derfor baade væsentlige Udeladelser og Dobbeltregninger.

I Lande, hvor Oplysningerne om de personlige Indkomster er særlig ufuldstændige eller slet ikke foreligger, har man derfor søgt at løse Opgaven ved direkte at opgøre, ikke Personernes, men de forskellige Erhvervs Indkomst. Man søger opgjort Erhvervenes samlede Produktionsværdi og trækker herfra alle Udgifter til an-

vendte Materialer, herunder Værdien af Kapitalforbruget beregnet som Afskrivninger. Den samlede Nettoindkomst, der herved opnaas for hvert Erhverv, omfatter da Indkomsten for alle de i Erhvervet beskæftigede, baade Arbejdsgivere og Arbejdere, samt den Andel, der tilfalder Kapitalejerne. Denne Metode betegnes almindeligvis som den produktionsstatistiske, fordi Bruttoværdien af Produktionen findes paa Grundlag af statistiske Oplysninger om Produktionens Omfang. Den, saavidt jeg ved, mest omfattende Undersøgelse af et Lands Nationalindkomst efter denne Metode er foretaget i Sverige for Tidsrummet 1861 til 1930 af Lindahl, Karin Kock og Dahlgren, og Metoden er iøvrigt særlig anvendt i England og U. S. A., dog ikke saa konsekvent som i Sverige. Herhjemme har H. N. Skade ved Opgørelsen af Landbrugets og Industriens Forædlingsværdi 1924—26 og Erhvervenes samfundsmæssige Udbytte i 1929, hvorfor er redegjort i Nationaløkonomisk Tidsskrift, anvendt en i mange Maader tilsvarende Fremgangsmaade.

Karakteristisk for den produktionsstatistiske Metode er, *at* det er den samlede Indkomst, som indenfor hvert Erhverv tilfalder alle de i Produktionen deltagende Faktorer, der opgøres, og *at* Metoden konsekvent gennemført endvidere giver Oplysning om Indkomstens Fordeling paa Konsum og paa Investering. Metoden giver saaledes ikke alene et Totalresultat, som er mere fuldstændigt end Opgørelser, der bygger paa de personlige Indkomster, men ogsaa en Opdeling af Nationalindkomsten, som ikke kan naas igennem Opgørelser paa Skattegrundlag. Dette betyder ikke, at den ene Metode maa foretrækkes fremfor den anden, men at de begge bør søges gennemført for at naa til et saa omfattende og opdeleligt Udtryk for Nationalindkomsten som vel muligt.

Udfra denne Betragtning har det statistiske Departement paa-begyndt en Undersøgelse af Danmarks Nationalindkomst fra 1930 til 1939 efter den produktionsstatistiske Metode. Arbejdet hermed blev givet til Sekretær Villadsen, der dog paa Grund af Overgang til anden Virksomhed ikke har kunnet fuldføre den af ham vel-tilrettelagte Undersøgelse, som jeg derfor har haft til Opgave at færdiggøre. Offentliggørelsen af Resultaterne vil først ske i de kommende Maaneder, men alligevel har Departementet tilladt, at jeg benytter Materialet i Aften, og jeg takker Departementet herfor.

Først skal i Tilknytning til en Fremstilling af selve Metoden nævnes forskellige teoretiske Problemer ved dens Gennemførelse, og dernæst gives et Uddrag af Resultaterne, dels som et Tværsnit

af Nationalindkomsten for et enkelt typisk Aar og dels ved en kortere Omtale af nogle af de karakteristiske Bevægelser indenfor Ti-Aaret.

I.

Metoden med Opgørelsen af Erhvervenes Produktionsværdi medfører, at Undersøgelsen maa begrænses til at omfatte Indkomsten af de her i Landet arbejdende Produktionsfaktorer, dog indbefattet de her hjemmehørende Skibe. Herved medtages Udlændinges Indkomst af her i Landet anbragt Kapital, men udelades dansk Indtægt af Erhvervsvirksomhed i Udlandet, idet dog som nævnt Skibsfartens Indtægter medtages fuldtud. For Danmarks Vedkommende betyder disse Forhold ikke meget, men i et Land som England er det meget nødvendigt at foretage Korrektioner herfor, hvilket ogsaa kan gøres herhjemme.

Den første Opgave, der foreligger, er Opgørelsen af Produktionsværdien, der maa foretages saaledes, at Resultatet for hvert Aar fremtræder udtrykt i de da gældende Priser. Ved Opgørelsen benyttes de ved Salg opnaaede og af Modtagerne eller Konsumenterne betalte Priser inklusive Afgifter, og paa Omraader, hvor Salg ikke finder Sted, som ved eget Forbrug af Landbrugets Produkter eller ved Benyttelse af egen Lejlighed, opgøres Værdien efter Markedsprisen paa tilsvarende Ydelser. For de fleste Erhverv opstaar kun faa Vanskeligheder med, hvad der skal forstaas ved Produktionsværdien; for Handel er Bruttoavancen regnet for Produktionsværdien, og for Pengeomsætning og offentlig Administration er Produktionsværdien maalt som den samlede Værdi af udbetalte Lønninger og Indkøb af Varer anvendt ved Virksomheden, d. v. s. at man i Mangel af en egentlig Produktionsværdi tager Omkostningerne som Udtryk for Værdien af den udøvede Virksomhed. Endelig er Benyttelse af Boliger betragtet som et særligt Erhverv, hvor Produktionsværdien svarer til Lejeindtægten.

Undersøgelsen er begrænset til at omfatte det, man i Praksis indbefatter under økonomisk Virksomhed, saaledes nok Husgerning mod Løn, men ikke Husmoderens Arbejde, og i det hele taget er søgt Tilknytning til Skattelovens Indkomstbegreb. De væsentligste Afvigelser herfra er iøvrigt, at rene Overførsler uden økonomisk Modydelse som udbetalte Understøttelser og Gaver ikke er regnet for Indkomst, og at der ikke er taget Hensyn til Indtægt og Tab ved Værdiforskydninger, hvilket ved Opgørelsen af den skattepligtige Indkomst sker ved Salg af Varer og Aktiver, naar

Handel hermed er den paagældendes Erhverv, eller der er Tale om Spekulation, ja, efter 1939 ogsaa ved ethvert Salg af Aktier. Afgrænsning af, hvilke Indkomstkategorier der skal medtages, har især Betydning ved Opgørelser for længere Tidsperioder, hvor der sker Ændringer i Erhvervsstrukturen. I Løbet af de sidste 50 Aar er saaledes meget Arbejde flyttet fra Hjemmet og ud i Erhvervs-livet, og Udeladelsen af Husmoderens Arbejde medfører da en stærkere Stigning i Nationalindkomsten, end der faktisk har fundet Sted. Naar det drejer sig om en saa kort Periode som ti Aar, sker der derimod ringe Fejl ved ikke at medtage denne Værdi, saalænge man kun betragter Bevægelsen fra Aar til Aar. Totalresultatets endelige Højde er derimod afhængigt af, om den store Værdi af Husmødrenes Arbejde, der selv i Dag maa dreje sig om et Beløb paa omkring en Milliard Kroner, medtages eller ej.

For at naa fra Bruttoproduktionsværdien til Indkomsten maa fradrages Værdien af de i Produktionen anvendte Goder; denne kan findes direkte ved driftsstatistiske Beregninger for hvert Erhverv eller indirekte ved en Opdeling af Produktionsværdierne efter Anvendelse. Ved den sidstnævnte Metode opnaas tillige, at Konsum og Investering fremkommer som en Rest, nemlig den Del af Produktionsværdien, der enten slet ikke anvendes i Produktionen, idet den gaar direkte til Konsum, eller som Bygninger og Maskiner først anvendes efterhaanden i Produktionen.

Paa Grund af Handelssamkvemmet med Udlandet er det imidlertid ikke den indenlandske Produktionsværdi, der skal fordeles, men denne tillagt Indførselen og fradraget Udførselen. Tager man f. Eks. Industriens Produktionsværdi, tillægger Indførselen og fradrager Udførselen, kan den saaledes fremkomne Sum deles i Goder, der direkte anvendes i Produktionen eller til Konsum, saakaldte ikke-varige Goder, og Resten — de varige Goder, der først efterhaanden opbruges i Produktionen, eller i en Række Aar afkaster Nytte indenfor Konsumet. Brændsel og Raastoffer er ikke-varige Goder, der anvendes i Produktionen, Madvarer et lignende Konsum-Gode, medens en Maskine eller en Fabriksbygning er et varigt Gode, der benyttes i Produktionen, og en Cykel et varigt Konsumgode. Som Grænse imellem ikke-varigt og varigt er sat eet Aar, dog saaledes at f. Eks. Beklædningsgenstande betragtes som ikke-varige Goder. Den Del af Industriproduktionen, der anvendes i Produktionen, opdeles f. Eks. efter, om Forbruget finder Sted indenfor Landbrug, Fiskeri, Industri, Haandværk o. s. v., og ved saaledes at opdele hvert Erhvervs Produktionsværdi fremkommer

samtidig for hvert Erhverv Værdien af de til Produktionen anvendte Goder modtaget fra alle de øvrige Erhverv.

Det kan i mange Tilfælde være vanskeligt at afgøre, om et Gode anvendes til Produktion eller Konsum, og ofte maa udøves et Skøn eller foretages en Deling som f. Eks. med Brændsel, der anvendes indenfor næsten alle Produktionsgrene og til Opvarmning indenfor Konsumet. Det største Problem paa dette Omraade knytter sig til Fordelingen af Produktionen indenfor Pengeomsætningen som f. Eks. Værdien af Bankers eller Sparekassers Arbejde eller Afgørelsen af, om Skoleundervisningen indenfor den offentlige Administration er et Konsum eller en Driftsomkostning, eller saafremt det er en Driftsomkostning, hvorledes den da fordeles paa Erhvervene. Fordelingen maa her foretages delvis efter konventionelle Linjer imellem Konsum og Driftsomkostninger og Fordelingen paa Erhverv efter Produktionsværdi, hvis ikke anden naturligere Fordelingsnorm forefindes.

Er først Fordelingen af Produktionsværdien foretaget, kan de derved fremkomne Fradragposter for hvert Erhverv kontrolleres og sammenholdes med foretagne direkte Beregninger over Erhvervenes Driftsomkostninger, og naar Puslespillet er gaaet op, foreligger Nationalindkomsten før Afskrivninger opgjort fordelt paa Erhverv. Samtidig foreligger denne Indkomst opdelt paa Konsum bestaaende af ikke-varige og varige Goder, Bruttoinvestering omfattende de varige Goder, der benyttes i Produktionen, og et Udførselsoverskud, der godt kan være negativt. Tilbage staar at tage Hensyn til Forbruget af den faste Kapital, hvilket maa ske ved Beregning af Afskrivninger. For de varige Goder, der anvendes i Produktionen, var det maaske naturligt at foretage Afskrivninger under Hensyntagen til Aktivernes Levetid og Anskaffelsessum, men under de skiftende Prisniveauer vilde dette medføre, at Kapitalgevinster eller Tab blev medtaget ved Opgørelsen, og for at undgaa dette maa Afskrivningerne foretages i Aarets Prisniveau. Det gælder med andre Ord om at finde Værdien udtrykt i Aarets Prisniveau af det Kapitalforbrug, der skyldes Aarets Produktion. Denne Værdi kan udtrykkes som en Procentdel af Produktionsværdien, en Andel, der maa fastsættes under Hensyntagen til Aktivets Levetid. Herved opstaar en Variation i Afskrivningerne efter Ændringerne i Prisniveauet, der samtidig i nogen Grad svarer til den faktiske Bevægelse i Afskrivningerne, der ofte varierer efter Produktionens Omfang, baade fordi denne er et Udtryk for Erhvervets Indtjeningsevne og Aktivets Benyttelse. For de

varige Konsumgoder, som Møbler, Cykler og Personbiler, kunde man tænke sig at beregne Værdien af det aarlige Nytteafkast og betragte denne som Konsum og derfor ikke medregne Værdien af den aarlige Produktion, eller at medregne denne og foretage Afskrivninger og lægge Forskellen til et beregnet Konsum af den tilstedeværende Værdi. Begge Metoder er dog vanskelige at gennemføre i Praksis, og derfor er valgt den Genvej at regne Aarets Produktion af varige Konsumgoder lig Forbruget heraf. Dette er ogsaa mest i Overensstemmelse med Skattelovens Indkomstbegreb, der ikke medregner Nyttens af Konsumgoder som Indtægt eller Værdien heraf, bortset fra Automobile, som Formue.

Ved at fradrage de beregnede Afskrivninger i Erhvervenes Indkomster før Afskrivningen, faas ved Sammenlægning af Restbeløbene den endelige Nationalindkomst, der er lig med Konsumet af ikke-varige og varige Goder, Nettoinvesteringen, d. v. s. Forskellen mellem Bruttoinvesteringer og Afskrivninger, og Udførselsoverskuddet. Er der Tale om et lukket Samfund, falder Udførselsoverskuddet væk, hvilket ogsaa er Tilfældet i et aabent Samfund, hvor der er fuldstændig Balance i Forholdet til Udlandet, og i saa Tilfælde bliver Nationalindkomsten lig Konsum plus Nettoinvesteringen. Ved Samhandel med Udlandet vil denne Sum dog almindeligvis være større eller mindre end Nationalindkomsten, alt efter om Landet har et Underskud eller et Overskud paa Handelsbalancen inclusive den udenlandske Transportomsætning.

En stor Vanskelighed ved den produktionsstatistiske Metode er endelig Opgørelsestidsrummets Begrænsning til eet Aar, da dels en Del Produktion som f. Eks. Boligbyggeri eller Skibsbygning kan strække sig over flere Aar og derfor maa fordeles paa de enkelte Aar, og dels Forudsætningen om Produktionens Fordeling og Anvendelse indenfor samme Aar strider mod de faktiske Forhold. Det sidste Spørgsmaal vedrører Varelagrene, som der ikke er taget Hensyn til i Undersøgelsen, da det er forudsat, at disses Størrelse er uforandret fra Aar til Aar. Dette ændrer ikke Indkomstens gennemsnitlige Størrelse over en Aarrække, men kan medføre Forskydninger fra Aar til Aar, der ikke er overensstemmende med de faktiske Forhold. Saafremt Lagerforskydningerne forelaa opgjort, var det let at korrigere herfor, men de kendes ikke for Trediveerne. De faa foreliggende Oplysninger tyder dog paa, at de ikke har været saa store i Forhold til den samlede Omsætning, at deres Medtagelse i væsentlig Grad vilde have paavirket Totalresultaterne. En stor Del af Produktionen, særlig af Fødemidler,

kan slet ikke oplagres, og for en anden væsentlig Del sker under normale Forhold kun ringe Forskydning i Lagrenes Størrelse fra Aar til Aar, saaledes at Resten af Produktionen, for hvilken der særlig finder Forskydninger Sted, som tidligere nævnt formentlig kun betyder lidt i Forhold til den samlede Omsætning. Det bør dog erindres, at det ved Undersøgelsen er Varer produceret til Konsum, der konstateres, og ikke det faktiske Konsum, og ligeledes at Bevægelsen i Erhvervenes Indkomster er paavirket af denne manglende Hensyntagen til Forskydningerne i Varelagrene.

Efter dette korte og sammentrængte Rids skal jeg nu nærmere gennemgaa Opgørelsen for et enkelt Aar, baade for at give et Indtryk af Undersøgelsens Resultat og for derigennem at uddybe Metoden og dens Forhold til andre Opgørelsesmaader.

II.

Som Eksempel har jeg valgt Aaret 1935, der paa mange Omraader repræsenterer det typiske for Trediverne, og fordi de konkrete Resultater for et bestemt Aar forekommer mig at sige mere end et Gennemsnit for hele Tiaaret. Det er tilmed saaledes, at den opgjorte Nationalindkomst for dette Aar paa 5.430 Mill. Kr. svarer næsten nøjagtig til det raa Gennemsnit for alle ti Aar paa godt 5.450 Mill. Kr. Den produktionsstatistiske Metode giver som nævnt Nationalindkomsten fordelt paa Erhverv og efter Anvendelse, men tillige er foretaget forskellige Beregninger over Indkomstens Fordeling efter Indkomstkilde og efter Indkomstmodtagere. Det er saaledes fire Tværsnit, der successivt lægges igennem Aarets Nationalindkomst.

Ser vi først paa Erhvervsfordelingen, fordeler de godt 5,4 Milliarder Kroner sig i 1935 med en Femtedel paa Landbrug, Fiskeri m. v., en Tredjedel paa Industri og Haandværk, herunder Bygge- og Anlægsvirksomhed, og en Femtedel paa Handel og Pengeomsætning, medens Resten, eller ca. en Fjerdedel falder paa Transport, liberale Erhverv og Husgerning, offentlig Administration og Udnyttelse af Boliger. Paa det egentlige Landbrug falder 17—18 pCt., og saa er endda Mejerierne og selve Slagtingerne paa Slagterierne medtaget heri, medens Havebrugets, Fiskeriets og Skovbrugets Andel tilsammen udgør godt et Par Procent, idet kun det erhvervsmæssige Havebrug og Gartneri er medtaget, og Jagt og Lystfiskeri er udeladt. Da Indkomsten indenfor Industri og Haandværk saaledes langt overstiger Landbrugets Indkomst, er

der Grund til at nævne, at Indkomsten for den egentlige Industri er af næsten samme Størrelse som Landbrugets, naar man ved Industri forstaar alle Virksomheder, der falder ind under Departementets aarlige Produktionsstatistik, d. v. s. Virksomheder, der som Hovedregel har over fem Arbejdere. Haandværkets Andel er noget mindre end Industriens og kan atter deles med en Tredjedel paa Bygge- og Anlægsvirksomhed og Resten paa de øvrige Haandværksfag, saaledes at der af den samlede Nationalindkomst falder rundt regnet 18 pCt. paa Industrien, knapt 10 pCt. paa det egentlige Haandværk og 5 pCt. paa Bygge- og Anlægsvirksomheden.

Til den Femtedel af Indkomsten, der falder paa Handel og Pengeomsætning, bidrager foruden engros- og Detailhandelen al Restaurationsvirksomhed og Forlystelser samt hele Pengeomsætningen omfattende Banker, Sparekasser, Forsikringsvirksomheder og Kreditinstitutioner. Undersøgelsen viser dog klart den store Betydning, Handelen har indenfor det samlede Erhvervsliv, og samtidig den gode Aflønning, der normalt tilfalder dette Erhverv. Af de mindre Grupper omfatter Transporten foruden al Land- og Søtransport Kommunikationsmidler som Post, Telegraf, Telefon samt Radio, medens privat Lyskørsel er udeladt. Transportens Andel af Nationalindkomsten er 7 pCt., medens kun 5 pCt. falder paa de liberale Erhverv og Husgerning tilsammen. Denne lille Andel forklares ved, at Husmødrenes Arbejde som nævnt er holdt udenfor, at visse liberale Erhvervs Indkomst som for Ingeniører og Arkitekter medtages under Industri og Haandværk, og at den offentlige Administration er udskilt som en særlig Gruppe. Til denne Gruppe er henregnet al offentlig Virksomhed, der ikke som Gas-, Vand- og Elektricitetsværker er medtaget under Industrien, eller som de offentlige Trafikmidler er indbefattet under Transporten. Indkomsten indenfor denne Gruppe udgør 6 pCt. af den samlede Indkomst, medens endelig godt 8 pCt. falder paa Boligudnyttelsen.

Den anvendte Erhvervsinddeling afviger paa enkelte Punkter fra den almindeligt benyttede, men har vist sig mest brugbar udfra det foreliggende statistiske Materiale, samtidig med at den viser god Overensstemmelse med Folketællingernes Erhvervsfordeling. Slutresultatet er naturligvis uafhængigt af, hvorledes Erhvervsfordelingen foretages, men da Formaalet med denne er at besvare Spørgsmaal om de forskellige Erhvervs Betydning for Helheden, er det rimeligt at holde sig til den almindelige Opfat-

telse af Erhvervenes Omfang og kun afvige herfra, hvor det statistiske Materiales Karakter nødvendiggør dette.

Fordelingen paa Erhverv viser, hvor Indkomsten opstaar, men Fordelingen paa Konsum og paa Investering angiver, hvorledes den anvendes. Før sidstnævnte Fordeling foretages, er det dog som nævnt nødvendigt at tage Hensyn til Udenrigshandelen, herunder til Skibsfartens Fordeling paa Ind- og Udland. Hele den danske Skibsfarts Bruttoproduktion medtages, men til Dækning heraf er afholdt Driftsudgifter i Udlandet, medens til Gengæld udenlandske Skibe har deltaget i det hjemlige Forbrug. Indførselen burde derfor forøges med det første Beløb og Udførselen med Værdien af det sidstnævnte Forbrug. Ved Undersøgelsen er dog Indførselen forøget med en beregnet Forskel imellem de to Beløb, og til Udførselen er henregnet Værdien af den danske Skibsfarts udenlandske Fortjeneste. Herved fremkommer et samlet Udførselsoverskud, der for 1935 andrager godt 100 Mill. Kr. Dette Beløb er anvendt til at dække Forskellen imellem de løbende Udgifter til Renter af udenlandske Laan og til Udlændinges Hjemtagelse af Indtægter her fra Landet, og Indtægten af dansk Virksomhed i Udlandet m. v. En Forskel, der for 1935 udgør et halvt Hundrede Mill. Kr., saaledes at der bliver en Rest, der er benyttet til Forbedring af vor Kapitalstatus overfor Udlandet.

Af Resten af Nationalindkomsten paa godt 5,3 Milliarder Kr. er ca. 4,9 Milliarder Kr. anvendt til Konsum og næsten 400 Mill. Kr. til Nettoinvestering. Lægges sidstnævnte Beløb til det halvt Hundrede Millioner Kroner, som Forbedringen af den udenlandske Kapitalbalance androg, faas en Forøgelse af Kapitalen eller, om man vil en Opsparing, paa omkring 450 Mill. Kr. eller 8—9 pCt. af den samlede Nationalindkomst. Hertil kommer, at ca. 300 Mill. Kr. af Konsumet bestaar af varige Goder, og da det maa antages, at dette overstiger Afskrivningerne paa saadanne Goder, har den samlede Opsparing udgjort en halv Snes Procent af Nationalindkomsten, naar Forøgelsen i Konsumkapitalen medregnes.

Det ikke-varige Konsum beløber sig til omkring 4,6 Milliarder Kr. og det varige til ca. 300 Mill. Kr. og kan nærmere opdeles efter, hvorledes de enkelte Erhverv har bidraget hertil og efter Konsumentens Art iøvrigt. Da sidstnævnte Fordeling maa antages at have størst almindelig Interesse, skal jeg holde mig til den. De hidtil foreliggende Oplysninger om Konsumet her i Landet stammer dels fra Undersøgelser af Husholdningsregnskaber og dels fra Mængdeopgørelser af Forbruget af enkelte Varer. Den Konsum-

fordeling, der fremkommer igennem Nationalindkomstundersøgelsen, viser derimod den totale Fordeling af Konsumets samlede Værdi. Sammenligner man denne Fordeling med den fra Husholdningsregnskaberne kendte, faar man naturligvis ikke samme Resultat, væsentligst fordi Husholdningsregnskaberne stammer fra en bestemt Indtægts- og Erhvervsgruppe, nemlig Lønarbejdere indenfor Haandværk og Industri. Desuden indeholder det samlede aarlige Forbrug mange Nyanskaffelser til Stiftelse af nye Hjem, som ikke medtages ved Husholdningsregnskaberne, der kun tager Hensyn til Hverdagens løbende Anskaffelser. Ser man saavidt muligt bort herfra, viser Husholdningsregnskabernes Forbrugsfordeling særlig en forholdsvis større Udgift til Fødevarer og en langt mindre Udgift under de saakaldte »Andre Udgifter«, nemlig til Transport, personlig Hygiejne, Forlystelser og Forbrug ude, end Indkomstundersøgelsen, og Udgiften til Klæder, Fodtøj og Vask samt Bolig er ogsaa forholdsvis lavere for Husholdningsregnskabernes Vedkommende.

Ser vi bort fra Fordelingen i Husholdningsregnskaberne og sammentrækker Undersøgelsens Resultater, faas et Forbrug af Nærings- og Nydelsesmidler paa omkring 35 pCt. af det samlede Forbrug, men heraf falder en Tredjedel paa Nydelsesmidlerne som Kaffe, Tobak, Øl, Spiritus og Chokolade. I 1935 blev saaledes brugt godt 1,2 Milliarder Kr. til Næringsmidler, det halve eller 600 Mill. Kr. til Nydelsesmidler og af det samlede Forbrug heraf paa 1,8 Milliarder Kr. blev omkring 15 pCt. indtaget paa Restaurationer, hvor den samlede Omsætning af stærke Drikke alene androg ca. 120 Mill. Kr. Den næstvigtigste samlede Post er Udgiften til Beklædning, der kun godt og vel oversteg Beløbet paa 600 Mill. Kr., som ryges, drikkes og slikkes op om Aaret. Hertil kommer dog godt 100 Mill. Kr. til Fodtøj og Vask. Den samlede Husleje androg ogsaa næsten 600 Mill. Kr., heri medregnet Lejeværdien af egen Bolig ogsaa for Landmændene, og til Brændsel og Belysning blev brugt op imod 250 Mill. Kr. Jeg skal ikke fortsætte Opremsningen, men det er dog interessant at se, hvor store Totalbeløb der gaar til forskellige Ting, som man ellers henregner til de mindre Udgifter som f. Eks. 125 Mill. Kr. til Bøger og Blade, eller over 150 Mill. Kr. til offentlig Transport m. v. og over 100 Mill. Kr. som Udgift til egen Kørsel med Cykler og Biler. Til Slut vil man maaske spørge efter de direkte Skatters Andel. Hertil kan svares, at Konsumet af den offentlige Administrations Goder i 1935 blev opgjort til godt 400 Mill. Kr., men at der her ud over igennem Skatterne

sker en Overførsel af Indkomst til andre Indkomstmodtagere, hvilken ikke kommer frem ved denne Undersøgelse.

Vender vi os dernæst mod Investeringsvirksomheden, er denne som nævnt opgjort som en Bruttoinvestering, hvorfra er trukket beregnede Afskrivninger. Bruttoinvesteringen er opdelt i Bygninger og Anlæg og i andre varige Goder som Maskiner og Inventar. Til Investeringen i Bygninger og Anlæg er kun medregnet Værdien af Nyanlæggene, idet Vedligeholdelsesudgifterne er fratrukket som Driftsudgifter for de enkelte Erhverv. Det er ofte meget vanskeligt at skelne imellem Udgifter til Nyanlæg og Vedligeholdelse, f. Eks. ved Vejudgifterne, hvoraf en forholdsvis stor Del er regnet som Vedligeholdelsesudgifter, idet der saa til Gengæld ikke er beregnet Afskrivninger paa Vejanlæggene. Den samlede Bruttoinvestering er i 1935 opgjort til godt 700 Mill. Kr., der fordeles sig med 200 Mill. Kr. paa Boligbyggeri, det samme Beløb paa andet Byggeri og Anlægsvirksomhed og 300 Mill. Kr. paa Maskiner og Inventar. Af sidstnævnte Beløb falder en Tredjedel paa henholdsvis Industrien og Transporten, medens Resten fordeles sig paa alle de øvrige Erhverv. Godt 20 pCt. af den samlede Bruttoinvestering er foretaget direkte for offentlig Regning, og da Boligbyggeriet andrager næsten 30 pCt. af Investeringen, foregaar kun omkring Halvdelen af denne indenfor det egentlige Erhvervsliv. Det kan maaske ogsaa have Interesse at nævne, at Investeringen indenfor Transporten indbefattet Vejanlæggene udgjorde ca. 100 Mill. Kr. eller knapt 15 pCt. af den samlede Bruttoinvestering. Afskrivningerne, der som nævnt ikke er beregnet af Vejanlæg, men derimod af Boliger, udgør godt 100 Mill. Kr. paa Bygninger og Anlæg og næsten 200 Mill. Kr. paa Maskiner og Inventar, hvorved fremkommer den tidligere nævnte samlede Nettoinvestering paa ca. 400 Mill. Kr., hvoraf tre Fjerdedele falder paa Bygninger og Anlæg.

Den omtalte Fordeling paa Erhverv og efter Anvendelse er i meget store Træk et enkelt Aars Resultat af den produktionsstatistiske Opgørelse af Nationalindkomsten, men som nævnt i Indledningen har det stor Interesse at sammenholde dette Resultat med andre Fordelinger af Indkomsten efter Kilde og efter Modtagere. Før denne Sammenligning kan foretages, maa det produktionsstatistiske Resultat dog korrigeres. Ved at medtage de indirekte Afgifter i Varepriserne sker en Dobbeltregning, der er nødvendig for at faa det rette Udtryk for Konsumets Sammensætning, men som atter maa elimineres i Totalresultatet ved Fradrag

af Værdien af de medtagne indirekte Afgifter. Endvidere maa tages Hensyn til Indtægter fra Udlandet og for 1935 bliver Resultatet af den samlede Korrektion, at Indkomstbeløbet maa reduceres fra godt 5,4 til knap 5,2 Milliarder Kr., før Fordelingen efter Indkomstkilde og efter Modtagere kan foretages.

Efter Indkomstkilde kan Nettoindkomsten for den enkelte opdeles i Rente, Arbejdsløn og Driftsoverskud. Beregnes Rente af hele den Kapital, der anvendes indenfor Produktionen uafhængig af, om Indhaveren selv ejer den eller ej, bliver Driftsoverskuddet Betaling for Indhaverens Arbejde plus det, man kalder Driftsherregevinsten. En Beregning af Renteudbytte for 1935 giver som Resultat godt een Milliard Kr. eller en Femtedel af den samlede Indkomst, og en meget skønsmæssig Beregning af Arbejdslønnen resulterer i en Lønindtægt paa ca. 2,5 Milliarder Kr. Tilovers til Indhaverne bliver 1,7 Milliarder Kr., men en meget væsentlig Andel heraf maa betragtes som Arbejdsvederlag. Regner man med samme Løn til Indhaverne som til Lønmodtagerne, naar man alene op imod een Milliard Kr., og i mange Tilfælde er højere Arbejdsvederlag formentlig berettiget, saaledes at Driftsherregevinstens endelige Størrelse afhænger af, hvor stor man gør denne Aflønning. Det maa dog heroverfor fremhæves, at alle Kapitalgevinster og Tab, som er af stor Betydning for Driftsherregevinstens Størrelse og Fordeling, er udeladt ved denne Beregning. Gennemsnitsindtægten, bortset fra Renteindtægten, er dog næsten dobbelt saa stor for Indhaverne som for Lønarbejdere, og tilmed maa man regne med, at en større Del af den Renteindtægt, som ikke tilfalder rene Rentenydere, indgaar som Indtægt for Indhaverne end for Lønarbejderne. Iøvrigt har Gennemsnitsberegninger for saa store uensartet sammensatte Grupper kun ringe praktisk Betydning.

Ser man endelig paa Indkomstens Fordeling efter Modtagere og sammenholder Nationalindkomsten paa 5,2 Milliarder Kr. med Summen af de ved Skatteansættelsen for 1935 fundne Indkomster for Personer og Selskaber, skulde der være Mulighed for en gensidig Bedømmelse af de to Opgørelsesmaader. Den samlede Indkomst for Personer udgjorde i 1935 efter foretagne Korrektioner for Skatter og Forsikringsfradrag ialt ca. 4 Milliarder Kr., og den tilsvarende Indkomst for Selskaber og Foreninger korrigeret paa samme Vis ca. 350 Mill. Kr. Sammenlægges disse to Indkomstbeløb, maa samtidig fradrages ca. 150 Mill. Kr., som er medtaget i begge Beløb som udbetalte Dividender og Andele, og Summen

bliver derfor kun 4,2 Milliarder Kr. eller een Milliard mindre end opgjort efter den produktionsstatistiske Metode. Kan hele denne Forskel nu tages som Udtryk for, at Indkomstansættelserne er næsten 20 pCt. for lave? Dette vil jeg ikke tro. Opgørelsesgrundlaget er saa forskelligt, at flere Korrektioner maa foretages, før en endelig Sammenligning kan ske. Det skal f. Eks. nævnes, at en Del Indkomst, særlig Renteindkomst, hos Fonds og Legater ikke er medtaget ved Skatteberegningen.

At Skatteansættelserne baade for Personer og Selskaber er ufuldstændige, tyder Resultatet dog paa; allerede under sidste Krig hævdede Immanuel Bang ved et Møde her i Foreningen, at Selvangivelserne laa over 30 pCt. for lave, og selvom denne Andel formentlig er sat noget højt, naar Thorkild Kristensen ved en Indkomstundersøgelse for 1927 ved et forsigtigt Skøn til 13 pCt. Naar man tager i Betragtning, at Indkomstansættelserne ikke alene er for lave paa Grund af bevidste Udeladelser, men at der ogsaa er en ubevidst Tendens til at maximere Driftsudgifter, der kan fradrages ved Indkomstopgørelsen, og til at holde Bruttoindtægten nede, som f. Eks. ved for lav Vurdering af Kost og Logis, synes det dog ikke urimeligt at antage, at de selvangivne Indkomster fortsat er omkring 15 pCt. lavere end den faktiske Indkomst. Resten af Forskellen imellem de to Opgørelser maa da skyldes, at visse Indkomster ikke medtages ved Skatteansættelsen, ikke korrigerede Uoverensstemmelser imellem de anvendte Indkomstbegreber, og at Nationalindkomsten opgjort efter den produktionsstatistiske Metode maaske ligger en Smule for højt.

Det er dog aabenbart, at den Indkomstfordeling, som aarlig offentliggøres paa Grundlag af de ansatte Indkomster, kun tilnærmelsesvis kan afspejle den virkelige Indkomstfordeling. For det første var det ønskeligt, om Fordelingen for hele Landet som for Hovedstadens Vedkommende kunde foretages paa Grundlag af Nettoindkomsten uden Fradrag af nogen Art. For Hovedstaden er foretaget en Fordeling af baade de ansatte Indkomster og af Indkomsterne uden Fradrag, og en Sammenligning imellem de to Fordelinger viser ikke alene en Niveauforskydning med større Gennemsnitsindkomster i Fordelingen af Nettoindkomsterne, men ogsaa en mere ulige Fordeling af disse, fordi Skattefradragene betyder mest for de store Indkomster. Dernæst maa det antages, at Udeladelserne ved Selvangivelsen er forholdsvis størst ved de højere Indkomster, da Lønarbejderne, der har de mindste Indkomster, har vanskeligt ved at udelade nogen Del af Indkom-

sten ved Selvangivelsen, saaledes at den faktiske Indkomstfordeling ogsaa af denne Grund er mere ulige end den offentliggjorte. Endelig fremkommer en stor Del af den i Selskaber indtjente, men ikke udbetalte, Fortjeneste ikke som skattepligtig Indkomst hos Personer, og ogsaa denne Indkomstandel falder formentlig hovedsagelig paa de større Indkomstmodtagere, saaledes at naar den offentliggjorte Indkomstfordeling viser, at den øverste Fjerdedel af Skatteyderne har 50 pCt. af den samlede Indkomst, burde denne Procentsats nok snarere være 55—60 pCt.

I denne Forbindelse skal ogsaa kort omtales det, man populært kalder Skattebyrden, idet dette Begreb almindeligvis udregnes som Forholdet imellem de samlede Skatter og Nationalindkomsten. I 1935 udgjorde de samlede Skatter ca. 850 Mill. Kr., og ved Division med Nationalindkomsten paa godt 5,2 Milliarder Kr. naar vi til en Skattebyrde paa ca. 16 pCt. Dette Skattebyrdebegreb er imidlertid ofte gjort til Genstand for Kritik, sidst af Kjeld Philip i hans økonomiske Disputats: Bidrag til Læren om Forbindelsen mellem det Offentliges Finanspolitik og den økonomiske Aktivitet. Kritikken drejer sig almindeligvis om to Hovedsynspunkter: a) at Skatten ikke kan tages som Udtryk for den offentlige Virksomhed, naar der ikke er Balance imellem de offentlige Indtægter og Udgifter, og a) at der ogsaa maa tages Hensyn til, hvorledes det Offentlige opkræver og anvender Skatterne. Begge Synspunkter fører til, at det er de offentlige Udgifter og Finanspolitikens Virkninger paa den samlede økonomiske Aktivitet, som maa undersøges for at naa frem til en Bedømmelse af den totale Skattebyrde, idet denne ikke kan betragtes som Summen af Skattebyrderne for de enkelte Indkomster. Philip opstiller et videre Skattebyrdebegreb, hvor han afvejer paa den ene Side Summen af de Produktionsværdier, som direkte eller indirekte falder bort som Følge af, at det Offentlige beslaglægger en Del af Samfundets Produktionskræfter, og paa den anden Side Værdien af de Goder, som fremkommer ved den offentlige Virksomhed. Da dette Begreb imidlertid ikke alene er vanskeligt at afgrænse teoretisk, men ogsaa umuligt at opgøre statistisk, opstilles ogsaa et snævrere Begreb omfattende Værdien af de offentlige Udbetalinger mod samtidig økonomisk Modydelse.

I 1935 var der herhjemme nogenlunde Overensstemmelse mellem Indtægterne og Udgifterne paa de offentlige Regnskaber, og de samlede Skatter paa ca. 850 Mill. Kr. er derfor et godt Udtryk for den offentlige Virksomhed. Imidlertid blev over 300 Mill.

Kr. af dette Beløb blot overført til andre Indkomstmodtagere uden økonomisk Modydelse, og kun Restbeløbet paa godt 500 Mill. Kr. kan opfattes som svarende til det snævrere Skattebyrdebegreb, hvortil Philip ogsaa er tilbøjelig til at henregne saadanne Udgifter, som direkte afholder Borgerne fra at søge Beskæftigelse, som f. Eks. Udgifter til Aldersrente. Det er aabenbart, at der i den politiske Diskussion lægges en alt for stor Vægt paa det almindelige Skattebyrdebegreb, og i hvert Fald har selve Ordet Skattebyrde bidraget meget til at mindske Paaskønnelsen af de Goder, som det Offentlige yder Befolkningen for en stor Del af Skatterne. Endvidere er det under de nuværende unormale Tider værd at erindre, at den stadig stigende Skatteudskrivning ikke i sig selv behøver at betyde en øget Skattebyrde, hvis Staten gemmer Pengene hen og ikke beslaglægger Produktionsfaktorerne og derigennem formindsker Borgernes Konsum. I Trediverne, hvor der som nævnt almindeligvis har været Balance paa de offentlige Regnskaber, er Skattebyrdeprocenten paa 16 dog et godt summarisk Udtryk for de offentlige Finansers Omfang, men den videre Virkning heraf kan kun faas oplyst ved en indgaaende Analyse af, hvilke Udgifter det Offentlige har haft, og hvorledes det har finansieret dem. Der synes ogsaa at være Grund til nærmere at undersøge Skattebyrden, eller om man vil, Skatteraten under forskellige Forudsætninger for de enkelte Indkomst- og Erhvervsgrupper, saaledes at man i højere Grad, end det nu synes at være Tilfældet, ved Ændringer af Skatter var klar over de individuelle Virkninger heraf, men dette Problem falder udenfor Aftenens Emne.

Sammenligningen med Opgørelsen paa Skattegrundlaget synes dog som Helhed at have bekræftet Rigtigheden af det Niveau, som Indkomsten er opgjort til efter den produktionsstatistiske Metode, og derfor skal nu kort redegøres for enkelte af de Indkomstbevægelser, der er karakteristiske indenfor Ti-Aaret.

III.

Ved Undersøgelsen af Bevægelserne fra Aar til Aar maa der korrigeres for Ændringer i Prisniveauet, men det første Spørgsmaal, der her rejser sig, er, om Detailpristallet egner sig hertil, eventuelt om det er anvendeligt i alle Tilfælde. Som før fremhævet afviger Sættelsen af Husholdningsbudgettet, der lægges til Grund ved Detailpristalsberegningen, fra den ved Un-

dersøgelsen fundne Sammensætning af det samlede Forbrug, og Detailpristallets Forbindelse med Bruttoinvesteringens Indhold er endnu fjernere. Detailpristallet bliver dog ikke uden videre uændeligt af denne Grund, thi saafremt Prisændringerne er proportionale for de forskellige Varegrupper i Budgettet, bliver det samlede Resultat uafhængigt af Budgettets Sammensætning. Selvom der eventuelt sker store Forskydninger imellem Varegruppernes Prisændringer, vil disse ofte opveje hinanden, og en ændret Sammensætning af Budgettet sjældent give stærkt afvigende Resultater. Hele Spørgsmaalet er dog ikke færdigbehandlet ved Departementets Undersøgelse, herunder særlig hvor store Grænserne er for Spillerummet for Detailpristallets Udsving ved ændret Budget-Sammensætning og om andre Pristal, som Byggeomkostningsindex kan anvendes ved Priskorrekktionerne. I det følgende er derfor overalt anvendt det offentliggjorte Detailpristal som Korrektionsfaktor for de skete Ændringer i Prisniveauet.

I Forhold til 1935 er efter Hensyntagen til Prisændringerne Indkomsten i 1939 steget med 16 pCt., medens Indkomsten i 1930 var 7 pCt. mindre. Der er saaledes konstateret en samlet reel Indkomststigning paa 25 pCt. Imidlertid er samtidig Folketallet steget med 7 pCt., saaledes at Indkomsten pr. Indbygger kun er forøget med godt 16 pCt. i Løbet af de ti Aar, eller maalt i 1935-Priser fra 1425 Kr. i 1930 til 1660 Kr. i 1939. Den laveste Indkomst er konstateret i 1932, hvor Nedgangen var særlig stærk i Forhold til 1930 og 1931, men siden er Indkomsten forøget ret jævnt lige op til 1937 og 1938, hvorefter den atter steg stærkt i 1939. I dette Aar er konstateret den hidtil største Nationalindkomst herhjemme paa over 6,5 Milliarder Kr. i det da gældende Prisniveau.

Som et Udtryk for Variationerne indenfor Ti-Aaret kan ses paa Forholdet imellem Aaret 1932 og Aaret 1939, henholdsvis Minimums- og Maximumsaaret. Indkomsten i 1932 er 23 pCt. lavere end i 1939, men Konsumet kun 20 pCt. lavere, idet det især er Investeringen, der er underkastet store Svingninger, medens Konsumet ligger mere fast. Indenfor Konsumet varierer Forbruget af varige Goder ogsaa langt mere end Forbruget af ikke-varige Goder. Konsumet af Nødvendighedsvarer søges bevaret, medens Nyanskaffelserne udskydes i de daarlige Aar, og omvendt under de gode Konjunkturer supplerer og udvider man Konsumkapitalen. Endnu større Variationer er konstateret indenfor Investeringen, idet Bruttoinvesteringen i 1932 var 45 pCt. lavere end i 1939 og Nettoinvesteringen 55 pCt. lavere; thi selvom de beregnede Af-

skrivninger efter den anvendte Metode varierer med Produktionsværdiens Omfang, opvejer dette ikke den langt voldsommere Nedgang i Bruttoinvesteringen under Kriseperioden, og derfor er Nettoinvesteringen over dobbelt saa stor i 1939 som i 1932. Udtrykt i Indextal med 1935 som Basisaar udgjorde Nettoinvesteringen i 1930 og 1931 omkring 110, i 1932 kun 57, men 127 i 1939. Det er ikke alene den private, men ogsaa den offentlige Investering, som ændres paa denne Maade, selvom Udsvingene ikke er saa store som for det private Erhvervsliv, men en effektiv Konjunkturudligningspolitik kræver snarere en offentlig Investering i omvendt Takt med den private.

Endelig skal omtales de konstaterede Ændringer i Erhvervenes Andele af Indkomsten. Ti Aar er dog et for kort Tidsrum til, at det kan afgøres, om der er sket nogen endelige Forskydninger, og Erhvervsfordelingen i 1939 afviger da heller ikke væsentligt fra Fordelingen i 1930. Der kan dog konstateres en stigende Industrialisering, der øjensynlig ikke er sket paa Bekostning af et enkelt Erhverv. Landbrugets Indkomster er ganske vist i Forhold til de øvrige Erhverv kun steget lidt, men 1930 var ogsaa et godt Aar for Landbruget, og efter Nedgangen i 1932 og Stigningen derefter har Landbrugets Andel af den samlede Nationalindkomst været nogenlunde konstant, hvilket ogsaa praktisk taget gælder de øvrige Erhverv, undtagen liberale Erhverv og Husgerning, for hvilke Indkomsten er stagneret, og disse Erhverv viser da en forholdsvis Tilbagegang. For Husgerningens Vedkommende er dette Udtryk for, at Madtilberedningen i højere og højere Grad foregaar udenfor Hjemmene, og at Husgerningen i det hele taget er blevet lettere at udføre ved Hjælp af Redskaber som Støvsugere m. v.

Det er iøvrigt et meget vigtigt Spørgsmaal at afgøre, i hvilket Omfang de konstaterede Bevægelser er i Overensstemmelse med de faktisk skete Indkomstændringer. Den manglende Hensyntagen til Ændringerne i Varelagrene maa paa Forhaand antages at have dæmpet Bevægelserne fra Aar til Aar. Sammenligner man de fundne Variationer med de konstaterede Ændringer i Skatteindkomsterne, er Udsvingene indenfor disse dog mindre. Dette hænger for en stor Del sammen med Ansættelsen af Landmændenes Indkomster, der, som Jørgen Pedersen har vist, er for smaa i de gode Aar, men snarest lidt for store i de daarlige Aar, og hertil kommer, at negative Indkomster ikke medtages ved Skatteansættelsen. Naar de produktionsstatistiske Resultater derfor varierer

mere igennem Aarene end Skatteansættelserne, er dette ikke ensbetydende med, at de varierer for meget, men snarere et Udtryk for, at de i hvert Fald i højere Grad end Skattegrundlaget afspejler de faktiske Forhold, der dog maaske udviser endnu større Variationer.

Fra en enkelt Side er hævdet den Opfattelse, at Resultaterne, der fremkommer ved Anvendelse af den produktionsstatistiske Metode, vilde afvige saa meget fra de faktiske Forhold, at Foretagelsen af saadanne Undersøgelser maatte være Udtryk for, at man hyldede det kendte Valgsprog om, at det er bedre at ramme ved Siden af end slet ikke at ramme. Det er klart, at det er uhyre vanskeligt at opfatte og presse det økonomiske Livs Mangfoldighed ind i en enkelt Undersøgelse, men det er paa den anden Side min Mening, at man kun derved naar ind paa Livet af de tilstedeværende Sammenhænge og til en klarere Forstaaelse heraf. Arbejdet med denne Undersøgelse fra Trediverne har samtidig givet Mulighed for engang efter Krigen at tage de nuværende Aar op til Undersøgelse, idet der er skabt et Sammenligningsgrundlag og opnaaet Forstaaelse af, paa hvilke Punkter den anvendte Metode maa uddybes og forfines; saaledes maa nødvendigvis Ændringerne i Lagrenes Størrelse i disse Aar tages med ind i en saadan fremtidig Undersøgelse. Jeg har i Aften prøvet at give en Mundsmag paa vore Resultater, og jeg haaber, at den har skærpet Appetitten paa en saadan Maade, at Departementets Publikation om Undersøgelsen til sin Tid maa blive modtaget med Interesse og med Forstaaelse af, at det drejer sig om et første Forsøg paa at løse en vanskelig Opgave indenfor den økonomiske Statistik.